

<http://nubip.edu.ua/node/3468>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 27.09.2012. **31.** Тугай А. М., Девтерова Т. В., Девтеров І. В. Київський центр вищих навчальних закладів / А. М. Тугай, Т. В. Девтерова, І. В. Девтеров. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – 479 с. **32.** Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф. 166, спр. 266. Звіти працівників вищих навчальних закладів про відрядження за кордон. 1998 р., 179 арк. **33.** ЦДАВО України. – Ф. 166, спр. 315. Звіти

працівників центрального апарату міністерства про відрядження за кордон у 1999 році. 1999 р., 222 арк. **34.** Циганок Б. А. Прийом іноземних громадян до НТУУ «КПІ» у 2013 році / Б. А. Циганок // Київський політехнік. – 2014. – № 1. **35.** Який ВНЗ – найкращий? // Освіта України. – 2012. – № 26. – 25 червня. **36.** Kyiv Mohyla Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zh.world-map-directory.com/placemark/Kyiv+Mohyla+Academy. – Назва з екрана. – Дата звернення: 04.01.2014.

УДК 364–787.26:[316.423.6:316.346.2–055.2](477.83/.86)«1914/192»

Мар'яна Байдак

Громадська діяльність як спосіб емансипації жінки в роки Першої світової війни (на прикладі українок Галичини)

Громадська активність українських жінок у Галичині в роки Першої світової війни була зумовлена соціальними і воєнними потребами. Розгортання в той час діяльності жіночих організацій було підготоване емансипаційними рухами, які в Габсбурзькій монархії набували сили від кінця XIX ст. Головними формами громадської активності українок під час війни були як допомога цивільним / пораненим / інтернованим у тилу, так і солдатам безпосередньо на лінії фронту; жінки поєднували традиційні для себе ролі куховарок, медсестер і вчителів із новими заняттями – волонтерок і керівниць організацій. Суспільна праця мала патріотичний підтекст. Визначальним у громадській роботі стало гасло «праця над народом і для народу», що вимагало відповідного рівня освіченості (насамперед знання польської та німецької мов). Активістки прагнули подолати неписьменність значної частини жінок, аби надалі залучити їх до громадської роботи. Допомога військовим і мирним мешканцям відбувалася завдяки приватній ініціативі суспільно-активних жінок і пожертв громадян / меценатів. Поштовою і прикладом для громадської діяльності українок у Галичині була активність польського жіноцтва. Упродовж війни український жіночий рух перебував у суспільно-політичній і культурній конкуренції з польським. Жінкам обох національностей доводилося долати взаємну ворожнечу і шукати шляхи співпраці.

Ключові слова: жінка, громадська діяльність, емансипація, Перша світова війна, українки, Галичина.

Mariana Baidak

Public Activism as a Way of Woman's Emancipation during the World War I (on the Example of Ukrainian Women in Galicia)

Public activity of Ukrainian women in Galicia during the World War I was caused by social and military needs. Deployment of women's organizations was prepared by emancipatory movements, which gained strength from the late nineteenth century in Habsburg monarchy. The main forms of public activity of Ukrainian women considered support of civil and wounded, people interned in the rear and soldiers directly in line of the front. Women combined their traditional role of cooks, nurses and teachers with new occupations of volunteers and organization leaders. Public work possessed patriotic overtones. The slogan «work of the people and for the people», which required the corresponding level of education (especially knowledge of Polish and German) became determining in social work. Activists tried to overcome illiteracy of women in order to involve them in public works. The main help of the military and civilians was made through public-private initiative of active women and public donations. The activity of Polish women was a real impetus and example for the public activities of Ukrainian Galician women. Ukrainian and Polish women's movements were in the socio-political and cultural competition during the war. Women of both nationalities had to overcome mutual hostility and seek cooperation.

Keywords: Female, Public Activities, Emancipation, First World War, Ukrainian Galicia.

Марьяна Байдак

Общественная деятельность как способ эмансипации женщины в годы Первой мировой войны (на примере украинок Галичины)

Общественная деятельность украинских женщин в Галичине в годы Первой мировой войны была обусловлена социальными и военными потребностями. Разворачивание в то время деятельности женских организаций было подготовлено эмансипационными движениями, которые в Габсбургской монархии приобретали силы с конца XIX ст. Главными формами общественной активности украинок во время войны были помощь как гражданским / раненым / интернированным в тылу, так и солдатам непосредственно на линии фронта; женщины объединяли традиционные для себя роли кухарок, медсестер и учителей с новыми занятиями – волонтерок и руководителей организаций. Общественный труд имел патриотический подтекст. Определяющим в общественной деятельности был лозунг «труд над народом и для народа», что требовало определенного уровня образованности (в первую очередь знания польского и немецкого языков). Активистки стремились преодолеть безграмотность значительной части женщин, чтобы впоследствии привлечь их к общественной работе. Помощь военным и мирным жителям происходила благодаря частной инициативе общественно-активных женщин и пожертвованной граждан / меценатов. Толчком и примером для общественной деятельности украинок в Галичине была активность польских женщин. На протяжении войны украинское женское движение пребывало в общественно-политической и культурной конкуренции с польским. Женщинам обоих национальностей доводилось преодолевать взаимную враждебность и искать пути сотрудничества.

Ключевые слова: женщина, общественная деятельность, эмансипация, Первая мировая война, украинки, Галичина.

Залучення жінок до громадської роботи диктувала воєнна дійсність. Брак досвіду і кваліфікації компенсувала важка й наполеглива робота. Причини, які спонукали жінок братися до невідомої роботи, були різні, найчастіше вони залежали від індивідуальних уявлень жінки про громадянський обов'язок і про те, як організувати життя в критичній ситуації. В основі більшості жіночих ініціатив було бажання долучитися до громадського життя: «і враз зрозумів наш загаль, що без участі нашого жіноцтва в роботі на всіх ділянках

громадського життя, не покотиться віз нашого народного життя з належною швидкістю, по дорозі загального поступу. Вслід за тим, зі всіх сторін понеслися заклики жінок до організацій, до праці на громадському полі» [3, с. 2]. Утім, з того часу відомі імена тільки небагатьох активних жінок, які бралися за організацію товариств і намагалися координувати діяльність різних, не тільки жіночих, організацій. Після завершення бойових дій жіночі організації зосередили увагу на питаннях розвитку жіночого руху. Виникла потреба

закріпити зумовлені війною зміни в правовому, професійному і громадському статусі жінки, адже багато хто активність жінок під час війни розумів тільки як «необхідний у той час рефлекс» [22, с. 16]. Набутий під час війни досвід дав змогу жінкам у повоєнні роки ставити питання про повну рівноправність. Отримавши право голосу на виборах, вони фактично протиставилися традиційним поглядам на своє обмежене суспільне призначення [9, с. 317].

Прагнення частини українських жінок Галичини включитися під час війни у громадську роботу було зумовлене як практичними потребами, так і прикладом польського жіноцтва. Щоправда, згодом Олена Кисилівська заперечувала наслідування українками чужих досвідів, вказуючи винятково на патріотизм і національну свідомість [10, с. 83]. Якщо розглянути наявні дослідження про громадсько-політичну діяльність українців у роки Першої світової війни, то жіночих прикладів у них дуже мало. Ці тексти написані здебільшого чоловіками, для чоловіків і про чоловіків. Нещодавно почали з'являтися наукові розвідки про активність українок. Поки що вони вузько тематичні (переважно біографічні нариси або розвідки про діяльність жіночих товариств) і не відображають широти зайнятості жінок. Пропонована увазі читача стаття має на меті показати різність жіночих досвідів у громадській сфері (вони залежали від багатьох чинників – місця проживання, освіти, світогляду, політичних уподобань, життєвих обставин); виділити сукупність питань, пов'язаних із соціальним становищем жінки в суспільстві; запропонувати деякі нові інтерпретації громадських практик жінок під час Першої світової війни. Дослідження жіночої активності у війні не можуть відбуватися теж поза чоловічими контекстами.

Освоєння «чоловічих сфер зайнятості». Зумовлені війною переміни в повсякденному житті й суспільній свідомості позначилися на громадському становищі жінки, відкрили – зважаючи на припинення діяльності багатьох громадських організацій і державних закладів – небачені досі можливості для реалізації приватної ініціативи. У довоєнній Галичині переважали традиційні уявлення про місце жінки в родині. Війна розширила розуміння статусу жінки, яка вийшла за межі родинного кола і вже не тільки підтримувала чоловіка та виховувала дітей, а й займалася громадською роботою. Під час війни гасло «праця над народом і для народу» набувало втілення в різних сферах, зокрема в жіночому русі. Слід наголосити, що саме організаційність польок у національному русі сприяла активізації українок, адже чоловіки неодноразово вказували на безініціативність українок, які «далеко позаду польського жіноцтва. Тогочасному суспільству були відомі імена небагатьох жінок – громадських діячок. Жінки, які реалізовували себе через громадську сферу, повинні були мати певний рівень освіти, оскільки налагодження роботи того чи іншого товариства, або співпраці між ними, потребувало вміння писати (звіти, протоколи), вести листування тощо.

Упродовж Першої світової війни українські жінки брали участь у роботі вже діючих і створили низку нових громадських та благодійних організацій. Найактивнішими з них були: Український жіночий комітет допомоги пораненим воякам (Український комітет допомоги раненим жовнірам у Відні), Союз визволення України, відділ Українського Червоного Хреста. Благодійні організації діяли у Станіславові, Тернополі, Бережанах, Чорткові та інших містах. Там, де не було окремих жіночих організацій, добровільно займалися дружини греко-католицьких священників. Діяли ці товариства на засадах «національної автаркії», тобто розраховували

на добровільну працю й пожертви громадськості та кооперативів, дохід від власної діяльності. Їх головна мета полягала в допомозі пораненим українським солдатам, які перебували в шпиталях. Такі товариства влаштовували теж дешеві кухні, дбали про культурні заходи (наприклад, організовували театральні постановки) [4, с. 193].

Суспільна праця в таборах для полонених і депортованих. На початку Першої світової війни за вказівкою австро-угорської адміністрації деяка частина українського (русинського) населення була депортована з Галичини в інші регіони монархії. У такий спосіб австрійська влада намагалася побороти місцевих «москвофілів», а також керувалася потребою в дешевій робочій силі (імперія переходила на економіку воєнного часу) чи прагнула розчистити територію для воєнних операцій. Вивезені з районів бойових дій українці-галичани були зосереджені переважно в таборі Гмінд (Гмюнд) у Нижній Австрії (найбільший на території Австрії). Одним із призначень табору, за задумом австрійської влади, було поширення настроїв австрійського патріотизму. Там готували солдатів на фронт, проводили агітаційну роботу, закликаючи громадян до праці на користь держави. Галицьких русинів-українців, запідозрених у проросійських симпатіях, австрійська влада депортувала і ув'язнила в околицях міста Грац у таборі Талергоф. Позаяк табірної інфраструктури майже не було, то люди тривалий час жили під відкритим небом. Супутниками табірної життя в Талергофі стали епідемії дизентерії, тифу, холери, що зумовило високу смертність. Життя в бараках Гмінду теж характеризувалося низьким рівнем санітарних норм, відсутністю здорового харчування і житла, а також постійним протистоянням між евакуйованими і наглядачами чи між представниками різних національностей. За таких умов роль жінок у таборах для полонених набувала надзвичайно важливого гуманітарного значення.

Перша жіноча організація, яка діяла в межах табору (хоча її статутна діяльність поширювалася і далеко поза ним), виникла в березні 1916 р. в Гмінді. Товариство отримало назву «Жіночий комітет», а очолила його Ольга Тишинська-Бачинська. Архівні матеріали не дають можливості встановити кількісного, національного чи вікового складу членкинь Комітету. Лише з відомостей про сплату членських внесків відомо, що його учасницями було близько 50 жінок [25, арх. 2]. Діяльність Комітету торкнулася в таборі всіх полонених і виселенців. Вона мала переважно національно-духовне, культурно-просвітницьке спрямування. Крім того, членкині «Жіночого комітету» в Гмінді задіяли близько трьохсот жінок, які створювали вишивані візерунки своїх місцевостей і отримували за це певну платню. Така практика покращувала матеріальне становище і психологічний стан жінок, які в умовах табірної життя зазнавали втоми і піддавалися депресіям [13].

Одночасно з діяльністю в жіночих організаціях, українки долучалися до роботи в товаристві «Просвіта». На 1914 р. серед 36,4 тис. членів товариства було близько 1,3 тис. жінок. Тоді вони становили до 15 % з-поміж 197 тис. членів читальні «Просвіти» [20, с. 138]. У роки Першої світової війни жінки заснували теж найбільшу жіночу організацію в Галичині – «Союз українок» (1917 р.), діяльність якої була спрямована на активізацію жіноцтва, піднесення освітнього рівня, включення у громадську роботу тощо. У таборі Гмінд читальня «Просвіти» була заснована представниками української інтелігенції в 1916 р. Для її роботи виділено приміщення кухні 15-го бараку, а згодом відкрили ще шість

філій таборової «Просвіти». Головне завдання таких філій полягало в читанні рефератів на патріотичні теми для формування національних почуттів [14, с. 2].

Крім «Жіночого комітету», добродійну діяльність у таборах і в'язницях розгорнули й інші жіночі організації, а саме: «Український жіночий комітет допомоги пораненим воякам» [2], «Жіноча секція» Городецького передмістя Львова. Її учасниці під керівництвом М. Голубцової допомагали полоненим у в'язниці «Бригідки». У цьому напрямі діяв також Союз Визволення України (СВУ) [19]. Завдяки діяльності СВУ велику кількість українських військовополонених було переведено до окремих таборів в Австро-Угорщині (Дуна-Сардагель, Фрайштадт) та Німеччині (Вецляр, Раштат). Членкині СВУ сприяли відкриттю читалень, шкіл, господарських курсів, серед полонених поширювали українські видання, зокрема «Рідне слово», Шевченків «Кобзар», влаштовували концерти під час Різдва, Великодня, Шевченківських днів [21, с. 47]. З'являлися навіть думки, які ставили в залежність від активності жінок розвиток всього суспільства [11, арк. 10]. Суспільною роботою жінки заявляли про свої повні права та виробляли засоби, аби громадськість їх прийняла та інтерпретувала в позитивному світлі [29, с. 198].

Міські кухні: національні протистояння і місце для виживання. Дефіцит і стрімке подорожчання продуктів зумовили появу такої ознаки воєнного часу, як безкоштовні кухні. Вони повинні були нагодувати неспроможних прохарчуватися міських мешканців і запобігти голоду. Спершу в серпні 1914 р. кухні, що мали допомогти людям, які внаслідок війни втратили годувальників, виникли завдяки приватній ініціативі громадсько активного жіноцтва. Після оголошення мобілізації «Громадянський комітет жінок» скликав віче, яке прийняло рішення заопікуватися родинами солдатів, і з цією метою було створено три дешеві кухні. Унаслідок російської окупації Львова чимало людей залишилися без пенсій і заробітної плати, зокрема колишні австро-угорські чиновники. Ситуацію погіршило закриття в місті банківських установ, у яких мешканці зберігали заощадження. Люди, які перед тим жили в достатку, тепер залишилися з обмеженими засобами до життя. Натомість ціни на продукти харчування зростали, значних розмірів досягла спекуляція. Щоб уникнути у Львові голоду, Міська рада 9 вересня 1914 р. вирішила створити мережу дешевих і навіть безплатних міських кухонь і чайних. Цим питанням активно займався виконавач обов'язків президента міста Тадеуш Рutowський (*Rutowski*). Для забезпечення новостворених кухонь необхідною кількістю харчів «Громадянський комітет жінок» опублікував у газетах відозву до мешканців Львова із закликом поділитися продовольчими запасами [6; 27; 26, с. 85; 30, с. 43–44; 31, с. 3, 5; 32, с. 4].

Кухні, що мали допомогти людям, які внаслідок війни втратили годувальників, виникли завдяки приватній ініціативі суспільно активного жіноцтва. Українки долучалися до діяльності закладів, які відкривали у місті, а згодом у Львові почали працювати п'ять кухонь, заснованих українками, що знаходилися в будинку Народного дому на вулиці Рutowського, у приміщенні семінарії св. Василя на вул. Жовківській, а також на вулицях св. Петра, Личаківській та Зиблікевича [24, арк. 3]. За прикладом львівських жінок дешеві харчівні та польові кухні виникли у багатьох містах Галичини, де знаходилися суди й тюрми. Там, де не було жіночих секцій або вони припинили діяльність, українські греко-католицькі священики залучали жінок до благодійної роботи та заснування товариств, що могли б координувати такого роду

працю [4, с. 193]. Найбільшою проблемою для українок був брак продуктів та робочої сили, доволі часто не вдавалось приготувати необхідної кількості їжі. Громадська діячка Мілена Рудницька вказувала на неправильний розподіл праці під час війни, оскільки кухнею у Народному домі керував чоловік, тоді як на фронті бракувало солдатів. Згадуючи поразку українців в українсько-польському конфлікті, жінка вважала, що саме з цієї причини державотворчі можливості не стали реальністю.

Умови на громадських кухнях, організованих українками для Січових стрільців, були складними. Бракувало не лише продуктів, а й посуду: «Уладження кухонь усюди незвичайно примітивне. Кухонного знаряддя ніякого, а також бракувало зовсім посудин, з яких добровольці могли б їсти. Невелике число риночок, зрештою користувалися вони переважно тою посудиною, яка була по бурсах. Зате пані зі справжньою посвятою сповнили куховарську службу при стрільцях. Так і видно було, що в тому загальному одушевленні і вони не хотіли бути останні і давали те, що могли, давали свою працю, щоби любили своїм «стрільчикам», як вони їх називали, влекшити життя» [7, с. 51–52]. Незважаючи на те, що робота на кухні належала до традиційних занять жінки, участь українок в організації та діяльності кухонь під час війни викликала з боку громадськості захоплення і вдячність. Авторі спогадів писали про значущість жінок: «Якби не наше патріотичне жіноцтво, що остатками своїх сил взялося до праці, то ми б не могли ніяк вийти на лад» [7, с. 77].

Кухні були тим місцем, де жінки мали змогу проявити громадську активність. Завдяки такій роботі частина жінок включилася в громадське життя. В умовах війни вони зуміли організувати роботу кухонь, хоча така діяльність часто не відповідала ні їхньому статусу, ні навичкам: «правду кажучи, ніяково було братися до праці, до якої не мала ні знання, ні хисту. У кухні застала багато знайомих: гімназисток, студенток університету, учительок та урядничок. Усі ми працювали на зміну, по 24 години, без перерви. Та повного вдоволення ця праця не могла нам дати» [17, с. 3]. Водночас для частини жінок, які залишилися без джерел доходу, робота в таких закладах давала змогу утримувати себе. Вони працювали тільки за харчі та місце для ночівлі. У більшості кухонь робота не передбачала жодних заробітків, її безкоштовно виконували добровольці (тільки за незначну плату наймала жінок для найбруднішої і найважчої роботи). Так, персонал кухні в приміщенні «Сокола», що була розрахована на 1 200 відвідувачів, складався з 30 жінок, які працювали добровільно, і декількох, які отримували платню в 20 корон і утримання.

Медична діяльність як спосіб емансипації жінки. У часі війни українські жінки долучалися і до «шпитальної», як тоді називали лікарську справу. Перші дні після звільнення Львова від російської окупації спонукали жінок до організації постійної допомоги українським пораненим і хворим жовнірам. Наприкінці червня 1915 р. ініціативна група жінок відкрила два шпиталі в приміщенні Духовної семінарії та монастирі оо. Студитів, при яких було організовано ще й курси медсестер. До цього часу місце фахових доглядачок хворих займали польки, бо вони, маючи спеціальні школи, переважали в лікарнях. На оголошення про курси медсестер відгукнулося багато жінок різного соціального статусу: «Були між ними монахині, вчительки, студентки, кравчині, домашні помічниці. Щоб охопити всіх, що бажали вчитися, переведено два чи три курси» [8, с. 3]. Після затвердження Військовою комісією придатності лікарень для війська, до роботи в ній

долучилося 28 жінок [8, с. 4]. Попри першочергову мету допомагати лише українським воякам, шпиталі надавали допомогу чоловікам різних національностей.

Медична діяльність українок мала патріотичний підтекст. Попри критичне ставлення до австро-угорської адміністрації, галицькі українці у переважній більшості підтримували свою державу у війні, сподіваючись, що після переможної війни українські регіони отримають автономію у складі Габсбурзької монархії: «Ми власними силами засновуємо шпиталі. Ми самі йдемо до праці без примусу й бранки. За це по війні дістанемо волю» [15, с. 3]. Почуття обов'язку перед державою і власним народом простежувалося у громадській активності населення, його бажанні долучитися до всіх подій, які відбувалися. До роботи брали всіх бажаючих, нерідко були серед них підлітки. Так, Г. Матвійчукова згадувала: «Я сьогодні дістала документи сестри-жалібниці. Мене не хотіли прийняти в склад сестер, бо я ще не маю сімнацяти років. Але мусіли. Вони ж бачили моє захоплення та велику охоту до праці [...] Ми заснували шпиталь. Усі працюватимемо безплато. Щоби знали чужі, як дуже ми любимо свою батьківщину. Що не задля грошей працюватимем» [15, с. 3].

Громадська активність жінок у контексті українсько-польського протистояння. Напередодні Першої світової війни в Галичині діяли українські та польські жіночі організації. Показово, що ті жінки, які до війни були втягнуті в організований жіночий рух, активно відреагували на балканські події та значно активізувалися. У переддень війни і Український жіночий комітет, і Ліга польських жінок Галичини звернулися із закликом до загалу жіноцтва взяти активну участь у «своїй національній» роботі. Реалії війни вимагали від жінок конкретних суспільно-політичних дій, тому в національних комітетах (українських і польських) культивували думку про активізацію національно-визвольного руху. Незважаючи на те, що представниці Українського жіночого комітету не були допущені до участі в нараді українських політиків, на якій було прийнято резолюцію про австрійську орієнтацію на випадок воєнного конфлікту між Австрією і Росією, жінки не обмежилися підтримкою зовнішньополітичної орієнтації українського політичного проводу. Вони прийняли свої доповнення до резолюції, наголосивши при цьому на ідеї державної незалежності замість «австрійської лояльності».

Уперше під час війни українські жінки долучилися до діяльності добровільної організації «Український жіночий комітет допомоги пораненим воякам», яка діяла у Відні з осені 1914 р. Її створення ініціювали українки-емігрантки, але склад організації постійно змінювався. Головою Комітету спочатку була О. Левицька, згодом О. Ціпановська [4, с. 191]. В основу діяльності Комітету було покладено такі принципи, як покладання на власні сили, економічна незалежність, що базувалася на самостійній професійній діяльності, взаємодопомозі та саморозвитку [5, с. 51]. Головним завданням учасниць Комітету був розшук солдатів-українців і надання їм допомоги у шпиталях. У період війни в Австрії опинилося майже 50 тис. українських вояків. Більшість з них перебували в поганих умовах. Жіночі організації зверталися до керівників лікарень з вимогою покращити харчування та догляд за українськими пораненими. Також жінки писали листи до родин, подавали до українського часопису «Діло» звістки в рубрику «Розшуки», забезпечували хворих книгами, календарями чи молитовниками [18, с. 49]. Жіночі організації якнайменше займалися питаннями ідеології, ставили за мету надання першочергової допомоги, розвиток жіночої активності та модернізацію суспільства [4].

Важливу роль у допомозі пораненим, хворим та розв'язанні поточних проблем цивільного населення відігравали місцеві осередки Червоного Хреста. Так, організація у Станіславові мала 19 філій [16, с. 3], від 1914 р. співпрацювала з Українським Товариством Червоного Хреста у Києві. Вона діяла за рахунок громадських пожертвувань, хоча й отримувала допомогу від уряду. До кінця 1919 року жінки-членкині цього товариства надали допомогу 12 152 пораненим та інтернованим, 11 191 хворому. Також вони упорядкували 180 військових могил [16, с. 3]. Утім, робота учасниць Червоного Хреста не була бездоганною, надходило багато скарг. Не завжди жінки отримували відповіді на запити, тому були змушені звертатися за допомогою у вирішенні своїх проблем до приватних осіб [12, арк. 1]. Практикували й інші способи допомоги для Українських січових стрільців. У липні 1915 р. за згодою місцевої влади у Львові було створено товариство під назвою «Захист Українських Січових Стрільців», яке очолила Люба Артимович. Кошти для організації надходили від окремих осіб: «На цю ціль пожертвувала п. Люкасова, вдова по міському лікарі, на ті часи велику суму 1 000 кор. Український купець Роман Зубик дав покривала та матеріяли на білі плащі. Сільські жінки прислали подушки, вишивані рушники, льняні полотна» [8, с. 3]. При товаристві діяв Комітет опіки над УСС, яку очолювала Терміна Шухевичева. Комітет першочергово займався збором коштів, а також дбав про лікарні для стрільців [8, с. 3]. Підтримка жінками Українських січових стрільців означала виклик польській політичній перевазі в Галичині.

Після польсько-української війни за Галичину 1918–1919 років, у результаті якої поляки здобули перемогу і встановили власну адміністрацію, українським жінкам довелося пристосовуватися до нової політичної дійсності, аби мати можливість продовжувати громадську діяльність. Відтак найбільшу активність українські жінки проявили в роботі самаритянської секції Українського Горожанського Комітету [23, арк. 3], що включала різні форми добродійності – матеріальну, фінансову та моральну допомогу інтернованим, полоненим, інвалідам, як у Львові, так і в численних таборах, які знаходилися після війни на території Польщі [24, арк. 1]. На початку секція не стикалася з протидією польської адміністрації, однак з часом було встановлено, що для відвідування лікарень потрібен дозвіл міської влади. Робота жіночої секції інколи набувала політичного характеру. Українським жінкам доводилося напряму шукати компроміс з поляками, тоді як звичною практикою з-перед війни було австрійське посередництво в українсько-польській суперечці за Галичину [1, с. 123–124].

В українській громадській думці Галичини активність жінок під час війни отримала назагал позитивні значення. На діяльність жіночих товариств вдавалося збирати пожертви, а національно-практична спрямованість жіночих об'єднань додавала аргументів. У роки війни громадська робота жінок мала, передусім, благодійну, опікунську і культурно-просвітню спрямованість. Допомога потерпілим, скаліченим, голодуючим, вдовам, сиротам, малозабезпеченим, навчання і просвіта – це далеко не повний перелік видів жіночої роботи під час війни. Створена війною межова ситуація дала змогу побачити рівень емансипаційних запитів і очікуваних моделей поведінки. Можливо, у ті роки українське суспільство вперше так виразно «побачило» жінку поза домом і дітьми та очікувало від цієї «зустрічі» великих результатів. Одним із результатів Першої світової війни став «новий тип жінки» – вільної та самодостатньої особистості. Водночас треба розуміти, що таких яскравих жіночих особистостей у

той час було небагато. Через консервативні погляди батьків багатьом довелося зректися здобутої «самостійності». Тому актуальним завданням для жінок у перші повоєнні роки стало збереження проекту «нової жінки», аби він отримав закінчену форму і мав тривкий результат.

1. Баран З. Спогади Олени Шепарович як джерело до історії Львова першої третини ХХ століття / Зоя Баран // *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*. – Т. IX: *Życie codzienne miasta. Studia z dziejów miasta / Red. naukowa K. Karolczak i Ł. T. Sroka*. – Kraków, 2014. – С. 113–128.
2. Божук О. Діяльність О. Левицької-Басараб в Українському комітеті допомоги раненим жовнірам у Відні / О. Божук // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. – 2008. – № 612: Держава та армія. – С. 43–47.
3. Блажкевич І. Жінка і політика / Іванна Блажкевич // *Жіноча доля (Коломия)*. – 1927. – Ч. 2.
4. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884–1939 / Марта Богачевська-Хомяк. – Київ, 1995. – 422 с.
5. Бурачинська Л. Український Жіночий Союз / Лідія Бурачинська // Олена Залізник: Монографія / Редкол.: І. Пеленська, Н. Пазунок, Л. Бурачинська. – Торонто, 1987. – 183 с.
6. Винник О. Діяльність міських кухонь під час російської окупації Львова (1914–1915) / Оксана Винник // *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa*. – Т. VII: *Urzędy, urzędniczy, instytucje / Pod red. K. Karolczaka, Ł. T. Sroki*. – Kraków, 2010. – S. 431–438.
7. Галуцинський М. З Українськими січовими стрільцями. Спогади з 1914–1915 рр. / Михайло Галуцинський. – Львів, 1934. – 216 с.
8. Домбачевська І. У шпитальній, воєнній службі / Ірина Домбачевська // *Наше життя (Філадельфія)*. – 1952. – № 10 (11). – Листопад.
9. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю / Мирослава Дядюк. – Львів, 2011. – 365 с.
10. Кисилівська О. Чого від нас вимагає сучасна хвиля / Олена Кисилівська // *Наша книга. Альманах «Жіночої Доли» з додатком календаря на рік 1929*. – Коломия, 1928. – С. 81–83.
11. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаніка). Відділ рукописів. – Ф. 48 (Заклинські). – Оп. 1. – Од. зб. 121-б / п. 17 (Богдан Заклинський, щоденник від грудня 1914 до січня 1917 рр.). – 26 арк.
12. ЛННБУ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 48. – Оп. 1. –

Од. зб. 12-р / п. 3 (Палагна Припхан, лист до Романа Заклинського, с. Княгинин, 9 вересня 1917 р.).
13. Маковський В. Табор українських збігів і виселенців в часі світової війни, 1914–1918: спогади зперед 20-ти літ / Володимир Маковський. – Львів, 1935. – 311 с.
14. Маковський В. Табор українських збігів і виселенців в часі Першої світової війни / Володимир Маковський // *Діло (Львів)*. – 1935. – Ч. 232. – 31 серпня.
15. Матвійчукова Г. Спогади сестри-жалібниці / Галина Матвійчукова // *Літопис Червоної Калини (Львів)*. – III річн. – 1931. – Вересень.
16. Наша мета (Львів). – 1919. – Ч. 17. – 24 серпня.
17. Олесницька К. Українські жінки у Львові в листопаді 1918 року / Костянтина Олесницька // *Наше життя (Філадельфія)*. – 1944. – № 11.
18. Охримович-Залізник О. Моменти з життя О. Басараб / Олена Охримович-Залізник // *Незабуття Ольга Басараб / Під ред. Ірени Книш*. – Вінніпег, 1976. – С. 44–60.
19. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / Іван Патер. – Львів, 2000. – 345 с.
20. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» у Львові / Степан Перський. – Львів, 1932. – 268 с.
21. Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920) / Ігор Срібняк. – Київ, 1999. – 314 с.
22. Старосольська Д. Праця і жінки / Дарія Старосольська // *Новий час (Львів)*. – 1935. – Ч. 93. – 28 квітня.
23. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ у Львові). – Ф. 462 (Український горожанський комітет, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 34 (Огляди та статті).
24. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 462 (Український горожанський комітет, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 52 (Довідка, звіти, розпорядження, листи та інші документи про діяльність і склад Самаритянської секції, 1918–1920 рр.).
25. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 354 (Табір українських біженців, м. Гімнд). – Оп. 1. – Спр. 58 (Відомості про сплату членських внесків членами Жіночого комітету).
26. Janusz B. 293 dni rządów rosyjskich we Lwowie. – Lwów, 1915. – 262 s.
27. Kramarz H. Tadeusz Rutowski. Portret politywisty i demokracji galicyjskiego / Henryka Kramarz. – Kraków, 2001. – 156 s.
28. Łempicki S. Tadeusz Rutowski. 3 września 1914 – 20 czerwca 1915. – Lwów, 1917. – S. 18.
29. Lerner G. The majority finds its past / Gerda Lerner // *Current History (New York, Toronto)*. – 1976. – № 70. – P. 198–231.
30. Rossowski S. Lwów pod czas inwazji. – Lwów, 1915. – 271 s.
31. *Wiek Nowy (Lwów)*. – 1914. – Nr 3952. – 3 września.
32. *Wiek Nowy (Lwów)*. – 1914. – Nr 3960. – 11 września.

УДК 94 (470 + 571) (= 161.2) «1991/2014»

Олена Балера

Роль Бібліотеки української літератури в Москві у національно-культурному розвитку української діаспори

Статтю присвячено вивченню та аналізу основних напрямів і форм діяльності Бібліотеки української літератури в Москві впродовж 1989–2015 рр., спрямованих на поширення та популяризацію української культури в Росії, а також визначенню основних проблем та змін у роботі бібліотеки, пов'язаних з тиском і переслідуваннями з боку органів державної влади Російської Федерації.

Ключові слова: українська діаспора, українці Російської Федерації, національно-культурні потреби, Бібліотека української літератури в Москві.

Olena Balera

The Role of the Ukrainian Literature Library in Moscow in National and Cultural Development of Ukrainian Diaspora

The article is devoted to the learning and analysis of the main directions and forms of the activity of Library of Ukrainian Literature in Moscow from 1989 till 2015 aimed at the dissemination and promotion of Ukrainian culture in Russia, and also to the identification of the main problems and changes in work of library related to pressure and persecution by state authorities of the Russian Federation.

Key words: Ukrainian Diaspora, Ukrainians from the Russian Federation, national and cultural need, Library of Ukrainian Literature in Moscow.

Елена Балера

Роль Библиотеки украинской литературы в Москве в национально-культурном развитии украинской диаспоры

Статья посвящена изучению и анализу основных направлений и форм деятельности Библиотеки украинской литературы в Москве в течение 1989–2015 гг., которые имеют своей целью распространение и популяризацию украинской культуры в России, а также определению основных проблем и изменений в работе библиотеки, связанных с давлением и преследованиями со стороны органов государственной власти Российской Федерации.

Ключевые слова: украинская диаспора, украинцы Российской Федерации, национально-культурные потребности, Библиотека украинской литературы в Москве.